

Nr 166.

Av herr Möller m. fl., *angående undersökning rörande hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens anställningsförhållanden m. m.*

I denna motion fästes uppmärksamheten vid några yrkesgrupper, vilkas arbetsförhållanden hittills väsentligen fallit utanför statsmakernas omvårdnad. De yrkesgrupper, som åsyftas, äro hotell- och restaurangpersonalen samt badhuspersonalen. Deras arbete är så lagt, att de svårligen kunna likasom industriarbetarna genom sina sammanslutningar tillförsäkra sig relativt trygga och goda arbetsförhållanden. Därför är det så mycket större skäl att statsmakterna se till, huruvida icke deras arbetsförhållanden i viktiga avseenden äro så osäkra och mindervärdiga, att statligt ingripande till det bättre är önskvärt och nyttigt ur såväl den enskilde yrkesarbetarens som samhällets synpunkt.

De inom *hotellen och restaurangerna* anställda uppgå för närvarande i runt tal till 23 500 personer, av vilka ungefär 9 000 tillhöra kökspersonal och därmed jämställda och återstoden serveringspersonal samt portiärer, vaktmästare och städerskor. Över 4 000 äro män och över 19 000 äro kvinnor. Mer än $\frac{4}{5}$ av personalen är sålunda kvinnlig.

Undersöker man denna personals arbetsförhållanden och stannar man först vid arbetstidens längd, så finner man att ingen yrkesgrupp torde ha en så lång arbetstid som serveringspersonalen samt portiärer, vaktmästare och städerskor. Kökspersonalen och därmed jämställd personal har sin arbetstid reglerad genom arbetstidslagen, men serveringspersonal och därmed jämställd personal, d. v. s. den egentliga hotell- och restaurangpersonalen, faller icke under arbetstidslagens giltighetsområde. För närvarande finnes intet kollektivavtal, som genom ömsesidig överenskommelse reglerar arbetstidens längd, men i allmänhet tillämpas den arbetstid, som stadgades i det till 1926 gällande men icke förnyade riksavtalet. Där hette det: »Personal, vilken icke är att hänföra till 'arbetare', som falla under 'lagen om arbetstidens begränsning', är skyldig tjänstgöra med en ordinarie arbetstid av 180 timmar per tre arbetsveckor, oberäknat måltidsraster, dock att den ordinarie arbetstiden icke må överstiga 70 timmar per vecka, oberäknat måltidsraster. Dylik personal är dessutom skyldig att på arbetsgivarens begäran utföra övertidsarbete, dock högst 20 timmar per månad». Räknar man samman den ordinarie arbetstiden, måltidsrasterna och över-

tiden, så kommer man fram till, att personalen måste vistas minst 87 timmar per vecka å arbetsplatsen.

Redan den i avtalet förefintliga arbetstiden är över hövan lång. På många ställen, särskilt i landsorten och å smärre platser, samt för en viss del av personalen kan dock arbetstiden vara väsentligen längre. En undersökning, som »Sveriges hotell- och restaurangpersonals förbund» anställde vid en del företag i Stockholm och landsorten juli—augusti 1925, lämnade i detta avseende ett talande resultat. Ur denna utredning kan antecknas, att serveringspersonalens effektiva arbetstid bl. a. konstaterades vara 76,5 tim. per vecka å ett hotell i Östersund, 86 tim. å en känd restaurang å Djurgården i Stockholm samt 108,5 tim. å ett järnvägshotell i Norrland. Ännu längre var dock arbetstiden för städerskorna och vaktmästarna. För dem förekom ofta praktiskt taget ingen begränsning alls. Städerskorna hade vid ett större hotell i Stockholm 83,5 tim., vid ett hotell i Västerås 88, vid ett hotell i Uddevalla 98 och vid ett hotell i Östersund 105 tim. Vaktmästarna hade 105 tim. å det nyssnämnda Östersundshotellet, 106,5 å ett hotell i Västerås, 114,5 å ett hotell i Arvika, 120,5 å ett annat hotell i Västerås samt oreglerad å det norrländska järnvägshotellet. Ute i landsorten är det en normal företeelse, att hotellvaktmästarna ha en sammanhängande arbetstid av 36 timmar, dagen efter följer en arbetstid av 12—14 timmar, sedan en frinatt, varefter 36-timmarsskiftet åter tar vid. En dylik arbetstid är både lekamligen och andligen mördande.

Ett annat missförhållande, som likaledes ligger i öppen dag, är den allmänna osäkerheten i hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden och hela tillvaro. Den är nästan helt beroende av företagarens och allmänhetens godtycke. Som förut nämnts existerar ingen kollektiv reglering av arbetsvillkoren. Det förekommer till och med ofta, att icke ens individuella avtal förefinnas mellan arbetaren och företagaren. Särskilt i huvudstaden plägar det hända, att servitörer år efter år dagligen infinna sig på samma arbetsställe och arbeta som om de vore fast anställda men betraktas ändock icke såsom fast anställda, vadan arbetsgivaren icke ikläder sig några som helst skyldigheter gent emot dem. För serveringspersonal, städerskor och vaktmästare existerar intet fast ekonomiskt underlag, alldenstund de icke äro garanterade en kontant lön utan nödgas leva på drickspenningar. Fast anställd personal plägar efter ett års anställning i följd årligen få åtnjuta åtta dagars semester samt efter två års anställning i följd fjorton dagars semester. Men denna s. k. semester är i realiteten ingenting annat än åtta eller fjorton dagars suspension, emedan personalen i saknad av kontant lön måste betala ledigheten själv. Den sjukhjälp, som tilläventyrs beviljas av företagaren, är i regel föga mera värd. Hotell- och restaurangpersonal, som varit anställd i företaget tre år i följd, plägar vid icke självförvållad sjukdom beviljas fri vård av läkare, fria medikamenter på ordination av läkare samt fri vård å allmän sal under högst 30 dagar efter läkares föreskrift. Men en så lång

fast anställningstid som tre år tillhör undantaget och icke regeln, vadan personalen i allmänhet ensam nödgas bära hela sjukdomsrisk. Denna yrkesgrupp har alltså i de mest väsentliga delarna av sina arbetsvillkor icke ens ett minimum av säkerhetsgaranti.

Vad bristen på en fast ekonomisk bas under personalens tillvaro betyder även för samhällsintresset har den fackliga personalorganisationen nyligen bragt under statsmakternas ögon. I början av 1926 hemställdes hos dåvarande regeringen, »att en utredning må företagas om och på vad sätt serveringspersonalen vid landets restauranger kan och bör med hänsyn till restriktionssystemets effektiva upprätthållande frigöras från beroende av spritserveringen samt huruvida och under vilka former kontrollstyrelsen och systembolagen därvid kunna medverka till drickspenningssystemets slopande och införande av fasta löner för denna personal». Motiveringen för denna hemställan var av i huvudsak följande innehåll. Genom nu gällande restriktions- och kontrollbestämmelser har serveringspersonalen kommit i en ansvarsfull och bekymmersam mellanhandsställning. Det åligger personalen att noggrant tillse att intet överskridande av ransoneringsbestämmelserna sker, att övervaka att ingen gäst kommer i åtnjutande av annans ranson och att ingen gäst själv medför och förtär spritdrycker i restaurangen. Personalen kommer, om den söker fullgöra denna sin plikt, ofta i strid med gästerna, med resultat att lönen, drickspenningarna, antingen helt uteblir eller reduceras på ett för dem, som äro hänvisade att leva på denna form av lön, högst kännbart sätt. Restriktions- och kontrollbestämmelsernas effektiva upprätthållande är beroende av restaurangpersonalens lojalitet, men denna lojalitet ställes på ett alltför hårt prov, därigenom att personalens ekonomiska intresse blir engagerat. Statsmakterna ha funnit det riktigt, att kommunens och enskilda företagares intressen av sprithantering avkopplas. Detta steg i rätt riktning, om man vill nå resultat på restriktiv väg, tarvar med nödvändighet den kompletteringen, att även serveringspersonalens intressegemenskap med spritserveringen upphör.

Denna hemställan remitterades av dåvarande finansministern till kontrollstyrelsen, som i sin ordning anmodade systembolagens förtroendenämnd att yttra sig över framställningen. Systembolagens förtroendenämnd tillstyrkte en sakkunnig och opartisk utredning, och även kontrollstyrelsen yttrade sig i samma riktning. Stockholms allmänna restaurangaktiebolag tillstyrkte likaledes, under det att de privata restauratörerna avstyrkte. Sedan dess har framställningen kommit på sidan. Emellertid torde såväl dess motivering som dess yrkande ännu i dag ha sin fulla giltighet. Den omständigheten, att ett begränsat antal större hotell i huvudstaden nu experimentera med s. k. betjäningavgift i stället för drickspenningarna, är icke ett tillräckligt skäl emot. Ty dels anses det, att samma system av praktiska skäl omöjligen kan tillämpas på smärre företag och i landsorten, och dels är det ingalunda visst att huvudstadsexperimentet varder bestående för

framtiden. Är det ett samhällsintresse att restauratörernas privata ekonomiska intressen kopplas bort från sprithantering, så är det också ett samhällsintresse att personalens ekonomiska intresse kopplas bort. Att de restauranger, som direkt ligga under samhällelig skötsel, så böra förfara torde väl meningarna vara rätt ense om. Men att sedan upprätthålla en skillnad mellan restauranger under samhällelig och under privat ledning är icke sakligt befogat. Vad som gäller de förra bör ock gälla de senare.

Ännu ett missförhållande, som personalen med rätta är mycket förbittrad över, är arbetsförmedlingens beroende av de privata arbetsförmedlingskontoren. Ingen yrkesgrupp torde vara i högre grad prisgiven åt de allt utom korrekta metoder, som en del privata kontor kunna använda för att pressa ut mesta möjliga betalning för sina förmedlingstjänster. En mångfald exempel på uppskörtning och utpressning ha från personalhåll offentliggjorts. Förståndaren för en privat byrå, som anskaffade plats åt en servitris å en stockholmsrestaurang, begärde att servitrisen skulle »låna» förmedlaren 200 kronor (lån = arvode) samt skaffa honom konjak (d. v. s. bli langare och lagbrytare). En förmedlingsanstalt krävde för förmedling av extra anställd personal en krona per anställningsdag, även om anställningen varade veckor i följd. En byråinnehavare uppgav sig vid ett tillfälle ha 318 inskrivna platsökande servitriser. Då var och en måste betala 3 kr. i inskrivningsavgift, blev det 954 kr. utan någon skyldighet att för dessa penningar lämna vederlag. Tre servitriser tävlade om en ledig servitrisplats. Frågan avgjordes på så sätt, att platsbyråns innehavarinna förklarade, att den, som lade upp största beloppet, skulle få platsen. En av de tre ägde 150 kr., offrade summan och började platsen dagen efter. Två servitriser hänvisades av platsbyrå i Malmö till en restaurang i Värmland, förmedlingen kostande 50 kr. per styck. Vid framkomsten meddelades, att villkor för anställning var att de själva måste skaffa blus och kjol av samma färger, snitt och kvalitet som andra servitriser på platsen. Det blev en extrakostnad på 100 kronor. De hade icke så mycket pengar och gingo platserna förlustiga.

Denna exemplifiering kan räcka till för att bevisa, huru befogat det är, när personalen vädjar till statsmakterna och även till de kommunala myndigheterna att göra de privata förmedlingskontoren till föremål för stark kontroll, så att dylik plundring av arbetslösa förhindras. Under förslidet år höllos i Stockholm sammanträden mellan restaurangpersonalen samt den kommunala arbetsförmedlingen och ombud för socialstyrelsen för att söka lösa frågan om överflyttande av all arbetsanskaffning inom restaurangnäringen till stadens offentliga arbetsförmedling. Två vägar att komma till rätta med de privata kontoren kunna tänkas. Antingen att den privata verksamheten resolut förbjödes och förmedlingen överföres till det allmänna, eller ock den mjukare metoden att de privata kontoren tvingas hålla skäliga priser.

Den här lämnade redogörelsen för hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden torde fullt motivera ett yrkande, att statsmakterna måtte för-

anstalta en ingående undersökning av berörda förhållanden samt på grundval av den allvarligt överväga, vilka åtgärder böra vidtagas för att bringa bättre till stånd, särskilt i fråga om arbetstidens förkortning, åstadkommande av en fastare och tryggare anställning, personalintressets avkoppling från sprithanteringen samt arbetsförmedlingens frigörande från privat uppskörtning. Åtgärder i denna riktning äro ett samhällets självförsvar för dess egna materiella och etiska intressen. Blott ett enda påpekande må göras för att styrka detta. Det är i början nämnt att $\frac{4}{5}$ av personalen består av kvinnor. Det kan vidare av polisen vittnas, att restaurangyrket mer än något annat yrke rekryterar de olyckliga kvinnor, som av polisen omhändertagas såsom vådliga för sedligheten. Sammanhanget mellan de lösa och otillfredsställande arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangfacket samt den sorgliga sedlighetsstatistiken ligger klart. Det är orsak och verkan. Samhället må sikta till roten, om det vill utplåna verkan.

Vad *badhuspersonalen* beträffar, har dess arbetstid på sin tid varit föremål för en officiell undersökning genom socialstyrelsen. Resultatet av denna är publicerat 1916. Vid 143 varmbadanstalter, som voro årsföretag, uppgick den egentliga badpersonalen till 740 personer, därav öfver $\frac{3}{4}$ kvinnor. De mindre badanstalterna stängde kl. 8 e. m. eller tidigare, de större kl. 8.30, 9.30 e. m., eller t. o. m. senare, men badpersonalens arbete var icke slut vid anstaltens stängning för dagen. I badanstalternas avdelningar för karbad fortgick serveringen av bad i regel en timme efter stängningsdags. Och efter stängningstiden kom rengöringsarbetet. Mer än hälften av badpersonalen hade å vardagarna efter expeditiontidens slut en extra arbetstid av 1— $1\frac{1}{2}$ timme, detta enligt uppgift från företagens innehavare. I ett betydande antal fall varade denna extra arbetstid på kvällen $1\frac{1}{2}$ à 2 timmar eller däröfver. Större delen av personalen slutade sitt arbete mellan kl. 9 och kl. 10,30 e. m., men i Stockholm kunde arbetet fortgå ända till kl. 11.30 à kl. 12.

Den ordinarie arbetstidens längd per vecka var i genomsnitt enligt företagarnas uppgifter 67,6 tim. och enligt personalens 73,4 tim. En ovanligt lång arbetstid, d. v. s. minst 78 tim. per vecka, inregistrerades i mycket stor utsträckning för Stockholms badanstalter av såväl företagare som personal. Öfver huvud taget påträffades de längsta arbetstiderna i de större städerna. En nettoarbetstid om 90 tim. eller mera inregistrerades för personal vid badanstalter i Stockholm.

För en fjärdedel av personalen var enligt dess uppgift nettoarbetstiden per dag 12 tim. eller mera, och bortåt tre fjärdedelar hade en nettoarbetstid om 10 tim. eller mera. Mycket lång nettoarbetstid, åtminstone å någon eller några av veckans dagar, förekom mycket allmänt i de större städerna och särskilt i Stockholm. I sistnämnda stad var nettoarbetstiden för omkring fem sjättedelar av den redovisade personalen 13 tim. eller mera och för bortåt halva personalen 14 tim. eller mera. Arbetsdag med en nettoarbetstid om 15 tim. redovisades från Stockholm.

Varmbadhusen vid sommarföretagen stängde något tidigare på kvällen än vid årsföretagen. Men arbetstiden var något längre. Enligt företagarna var genomsnittliga nettoarbetstiden per vecka 69 tim. och enligt personalen 79,2 tim. En arbetstid på 90 tim. och mer var ingalunda sällsynt. Särskilt västkusten hade mycket långa arbetstider. En nettoarbetstid om 13—14 tim. per dag dominerade där.

Sedan denna undersökning verkställdes ha onekligen förhållandena åtskiljligt förändrats till det bättre. Men på en del badanstalter tillämpar man fortfarande en orimligt lång arbetstid och det mot en avlöning, som icke på något sätt står i proportion till arbetstidens längd. Baderskorna tillhöra de arbetargrupper, som stå utanför åttatimmarslagens bestämmelser, och en eller annan företagare har begagnat detta undantag utan hänsyn till baderskornas hälsa och deras krav på humana arbetsvillkor och någon grad av hemliv. Som förut går huvudstaden före med dåligt exempel. Det är alltfört huvudstadsföretag, som ha den oskäligeaste arbetstiden.

De arbetstider, som tillämpas vid Centralbadet, äro följande. Från 8.30 f. m. till 10 e. m. tjänstgöra baderskorna tre dagar i veckan, samt från 11.45 f. m. till 10 e. m. de återstående tre dagarna i veckan. För detta långvariga dagsarbete lämnas en lön av 45 kr. i månaden för baderskor vid karbadsavdelningarna och 60 kr. vid massage- och badstuavdelningarna. Därtill kommer en viss procent å badbiljetterna. En framställning att biljettförsäljningen skulle avslutas kl. 7.20 e. m., så att sista badet kunde vara klart vid 8-tiden, ledde icke till något resultat, med undantag för lördagarna. Med baderskesysslan är städnings- och rengöringsarbetet sammankopplat. Efter vistelsen hela dagen i den fuktiga, varma luften kommer någon timmes tröttsamt rengöringsarbete. Den långvariga inomhustillvaron i den ständiga fukten och värmen bryter lätt nog den fysiska motståndskraften mot utomvärldens väder och vind. Rekreation och förströelse äro baderskorna förmenade. Och ett normalt hemliv kunna de ej bli delaktiga av.

Vid alla kommunala badanstalter borde man ha rätt förvänta att en kortare arbetstid undantagslöst tillämpas. Därvid tillkommer det de kommunala myndigheterna att tillse, vad en human behandling av personalen kräver. Men i det fall, att enskilda företag utnyttja badhuspersonalens undantagande från arbetstidslagen på ett knappast försvarligt sätt, borde det tillkomma statsmakterna att gripa in. Bland badhuspersonalen pekar man på butiksstängningslagens genomförande. Liksom vi alla måste och kunde — resonerar man — inrätta oss efter den butiksstängningslag, som för några år sedan gick igenom och som beredde en normal arbetsdag åt de arbetsanställda bakom disken, vilka förut haft en obegränsad arbetstid, så bör det skapas möjligheter för baderskorna, även om de som arbetsgrupp stå enrollerade under paragrafen »för allmänhetens direkta betjänande», att erhålla en rimligare arbetsordning. Det synes böra allvarligt övervägas, huruvida icke hänvisningen till butikstängningslagens exempel anvisar en framkomlig väg.

Med stöd av det anförda hemställes,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa snar undersökning om hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden samt på grundval av denna undersökning vidtaga eller för riksdagen föreslå nödiga åtgärder för undanröjande av konstaterade missförhållanden.

Stockholm den 21 januari 1928.

Gustav Möller.

Rickard Sandler.

A. J. Bärq.

Ernst Wigforss.

Olof Olsson.
